

Розробки уроків з української літератури для дистанційної освіти 9 класу

МОДУЛЬ

«Григорій Квітка-Основ'яненко «Маруся». Література українського романтизму. Микола Гоголь «Вечір проти Івана Купала»

ЗМІСТ МОДУЛЯ

Тема I

Григорій Квітка-Основ'яненко «Маруся».

Мета: ознайомитися із творчістю Г. Квітка-Основ'яненка - «батька української прози, одного із перших у Європі «творців людової повісті» (І. Франко); усвідомити гуманістичний пафос, християнські ідеали, етнографічне тло його творів; прочитати першу україномовну повість нової української літератури, візирець сентименталізму «Маруся», формувати ціннісні моральні якості особистості..

Очікувані результати:

знати основні віхи життя й творчості письменника; мати уявлення про художні засоби сентименталізму, християнські ідеали повісті «Маруся»; вміти коментувати зміст; характеризувати роль оповідача та головних персонажів твору — уособлення високих морально-етичних якостей простої людини; оцінити значення Г. Квітки- Основ'яненка для розвитку української культури і духовності; усвідомити необхідність соціально активної позиції в житті.

Ключові поняття: сентименталізм, реалізм.

Теоретичний блок

Григорій Квітка-Основ'яненко (1778 — 1843)

Григорій Квітка-Основ'яненко - перший український письменник-сентименталіст, одним із перших почав писати народною мовою не тільки про смішне, а й про серйозне.

Т. Шевченко вважав Г. Квітку-Основ'яненка засновником нової української прози.

Г. Квітка-Основ'яненко писав, що українська мова й література «рухається і буде жити» та що ніякі потуги ворогів «не зітруть її з лица землі», вона «подужає противників і гонителів». Письменникам радив: «Як говоримо, так і писати треба».

Біографічні відомості

Справжнє прізвище письменника - Квітка.

Мав псевдоніми: Грицько Основ'яненко, Євстратій Мякушкін та ін.

• 29 листопада 1778 року в с. Основа на Харківщині народився Григорій Федорович Квітка. Виховувався в атмосфері глибокої шани до рідної мови, історії, фольклору, мистецтва. У родині Квіток часто бував Г. Сковорода.

• Початкову освіту здобув удома, потім навчався в Курязькій монастирській школі.

• 1793 - 1797 рр. - служба у війську; пішов у відставку капітаном.

• У 26 років Григорій Квітка йде послушником у монастир через нещасливе кохання, несправедливий розподіл батьківської спадщини. Перебування протягом десяти місяців у монастирі дало змогу Квітці здійснити остаточний вибір: залишивши у травні 1805 р. стіни обителі, майбутній письменник поринув у культурне, зокрема літературне, життя Харкова, що з відкриттям 1805 р. університету отримало новий імпульс.

• Був одним із засновників і директором професійного театру (1812) в Харкові, фундатором Інституту шляхетних дівчат, публічної бібліотеки, організатором літературно-музичних

вечорів, засновником оркестру, співвидавцем першого в Україні журналу «Украинский вестник» (з 1816 по 1817), ініціатором видання альманахів «Утренняя звезда», «Молодик».

- У 1831 - 1840 рр. - суддя Харківського совісного суду.
- 1834 р. - член-кореспондент статистичного відділу ради Міністерства внутрішніх справ.
- 1840 р. - голова Харківської палати карного суду.
- 8 серпня 1843 р. помер Г. Квітка-Основ'яненко. Похований у Харкові. На похоронах ї.

Срезневський сказав: «Пам'ятай, Україно, цю могилу: тут похований той, хто, оживлений любов'ю до тебе, захищав твій звичай та мову».

Огляд творчості

Перу письменника належать 80 творів:

- вірші;
- фейлетони;
- п'єси російською мовою («Приезжий из столицы, или Суматоха в уездном городе», Турецкая шаль» та ін.);
- гумористичні оповідання й повісті;
- повісті сентиментального характеру;
- драматичні твори українською мовою («Сватання на Гончарівці», «Шельменко-денщик», «Бой-жінка», «Щира любов, або Милий дорогше щастя»);
- романи, повісті й оповідання російською мовою («Ганнуся», «Ярмарка», «Знахарь»);
- історичні нариси, перекази; морально-дидактичні нариси;
- критичні замітки.

Епічні твори Г. Квітки- Основ'яненка поділяються на дві групи:

- бурлескно-сатиричні оповідання («От тобі й скарб», «Пархімове снідання», «Підбрехач», «Салдацький портрет», повість «Конотопська відьма» тощо);
- сентиментально-реалістичні повісті з поглибленим ліро-психологізмом («Маруся» «Капітанша», «Козир - дівка», «Щира любов», «Божі діти», «Сердешна Оксана»), в основ яких покладено зображення складних і благородних почуттів простої людини.

Основна тема прози - народне буття в його яскравості, багатоманітних виявах, етичній цінності. У творах Г. Квітки-Основ'яненка багато ліричних відступів, у яких письменник, перебиваючи розповідь про події, виявляє своє ставлення до героїв, висловлюючи їм співчуття, даючи поради тощо. Ліричні відступи створюють певний настрій у творі, наближають його до читача.

Сентименталізм (від франц. «почуття, чутливість») - напрям у літературі другої половини XVIII - поч. XIX ст., що виник на протигагу класицизму; характеризувався особливою увагою до духовного світу людини і відзначався ідеалізацією дійсності та перебільшенням почуттів; основна увага надавалася почуттям і пристрастям простої людини, спрямована на те, щоб розчулити читача, викликати співчуття до нещасної долі героїв.

Напрямок походить від назви роману першого англійського сентименталіста Л. Стерна «Сентиментальна подорож Францією та Італією».

Жанри: елегія, медитація, послання, щоденник, епістолярний роман, роман-подорож.

Для сентименталізму характерно: намагання показати особистість в рухах, думках, почуттях, прагненнях; культ почуття, культ природи; утвердження багатства духовного світу представників нижчих станів; домінування чіткої ієрархії морально-етичних цінностей; збереження класицистичної тенденції поділу героїв на позитивних і негативних.

Теми бралися з тогочасної дійсності, велика увага приділялася побуту, взаєминам у родині, стосункам між знайомими і незнайомими людьми.

Героями творів стали вихідці з народу, переважно громадяни середньої заможності: торговці, міщани, багаті селяни. Ці персонажі внутрішньо благородні, здатні на самозречення, схильні до сильних переживань, скромні, вродливі.

Конфлікти переважно психологічного та побутового характеру між інтересами панівних і середніх верств суспільства.

Посилюється роль пейзажу: тепер він стає важливим засобом відтворення душевного стану героя, поглиблення відповідного настрою у творі.

В українській літературі сентименталізм найяскравіше виявився в повістях Г. Квітки-Основ'яненка. Послідовників сентименталізму було дуже мало, тому в самостійний напрям він не розвинувся.

Реалізм (від лат. *realis* — речовий) — один із творчих методів у літературі та мистецтві, що полягає в правдивому об'єктивному і всебічному відображенні дійсності. Основна властивість — за допомогою типізації відображувати життя в образах, які відповідають суті явищ самого життя. Прагнення до широкого охопту дійсності в її протиріччях, глибинних закономірностях і розвитку. Тяжіння до зображення людини в її взаємодії із середовищем: внутрішній світ персонажів, їх поведінка несуть на собі прикмети часу; велика увага приділяється соціально- побутовому фонові часу.

Провідний критерій художності — вірність дійсності, прагнення до безпосередньої достовірності зображення, «відтворення життя» у формах самого життя».

Повість «Маруся»

Цією повістю письменник мав на меті не лише зачепити душу читача оповіддю про долю прекрасної, сповненої добродішностей дівчини та її коханого, яким, незважаючи на силу їх взаємних почуттів, доля не дала змоги спізнати родинного щастя, а довести спроможність української мови виявити найтонші порухи людської душі. Це завдання він зумів виконати, йому вдалося виліпити національно виразні характери, піднести красу родинної традиції українців.

Сюжет

Маруся і Василь покохали одне одного і хочуть одружитися. Та батько Марусі, сільський багач Наум Дрот, відмовляється віддати єдину доньку за бідного сироту, до того ж призначеного в рекрути. «Тобі лоб забриють, - говорить він до парубка, - а що тоді буде з Марусею?» Щоб відкупитися від солдатчини, парубок йде на заробітки. У той час Маруся застуджується і помирає. Повернувшись із заробітків та не заставши милої живою, Василь іде в монастир і там з горя за коханою теж помирає.

Художні особливості повісті «Маруся»:

- *Джерела повісті* - це дійсність українського села і народна творчість: українські балади, ліричні, весільні пісні, фольклорні мотиви (кохання, розлука, смерть закоханих). Від народної поезії - образність твору, від казки і переказу - її розповідний стиль.

- *Герої* «писані з натури без будь-якої прикраси і відтушовування».

- *Форма твору*: змалювання пейзажів, вільна побудова, наявність ліричних відступів, посилений зв'язок з фольклором.

- *Поєднання сентименталізму з реалізмом* (але є вади: ідеалізація патріархального, в житті, надмірна чутливість).

- *Мова твору*: під впливом сентименталізму розчулений тон розповіді про зустрічі закоханих, розлуку, смерть Марусі, горе її нареченого та батька; застосування зменшено-пестливих форм слів («Зосталася Маруся сама, схилила головоньку на білу ручку, а слізеньки з очей так і капотять»)

- *Докладне змалювання сцен побуту, звичаїв, обрядів* (сватання, весілля, похорони з голосіннями)

- *Майстерний опис краєвидів* (із поєднанням, музичних, образотворчих, поетичних засобів)

Практичний блок

Літературний диктант

1. До якого літературного роду належить повість «Маруся»?
2. Співчутливий тон, пророка деталь, перешкода на шляху закоханих, трагічний кінець — ознаки літературного напрямку....

3. Де познайомилися Маруся з Василем?
4. Чому Олена повернулася до міста, коли з Марусею й Василь йшла додому?
5. Марусиною батька звати
6. Через що померла Маруся?
7. Кульмінаційним моментом у повісті «Маруся» є
8. Найбільшими перешкодами на шляху закоханих у повісті «Маруся» були соціальна нерівність і...
9. Чим на весіллі Василь усіх здивував?
10. Де востаннє бачилися Маруся з Василем?
11. Яким сюжетним елементом є розповідь про родину Наума Дрота на початку твору?
12. «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка — це перший у новій українській літературі... твір.
13. Чого навчився Василь менше ніж за рік після першої розлуки з Марусею?...
14. Яку суму грошей мусив сплатити Василь за найомщика, що за нього відслужить?...
15. Який обряд описано перед останнім прощанням Марусі з Василем?...
16. Де Василь провів свої останні роки? ...
17. Від якої особи ведеться розповідь у повісті «Маруся»? ...

Питання для опрацювання образів

1. Чому Маруся — народний ідеал дівочої краси?
2. Як Квітка-Основ'яненко зображує внутрішній світ героїні?
3. Якими фольклорними рисами наділений художній образ Марусі?
4. Про що свідчить виявлення ніжності і любові до Василя?
5. Яких страждань зазнала Маруся, журачись за милим?
6. Яким ви уявляєте Василя?
7. За яких обставин герой познайомився з Марусею і закохався в неї?
8. Через що Наум Дрот не погоджується на одруження Василя з дочкою?
9. Що вирішує робити Василь після смерті Марусі?
10. Які риси характеру сироти Г. Квітка найбільше возвеличує?
11. У чому значення образу героя?
12. Як Г. Квітка характеризує ідеальність Наума Дрота?
13. В яких умовах він живе зі своєю дружиною?
14. Чим пояснити неоднозначне ставлення Наума до Василя?
15. Що свідчить про взаємоповагу в родині Дротів?
16. Як Дроти сприйняли смерть своєї дочки?
17. Якою у творі зображена дружина Наума?
18. Що зумовило трагічне закінчення твору? Хто є винним у нещасті двох молодят?
19. Які знання про життя і побут селян у першій половині XIX ст. ви почерпнули з твору?
20. Що вас особливо вразило в повісті? Чому?

Тема творчої роботи: «Маруся» Г. Квітки-Основ'яненка — це Малоросія з її поетичною природою, з її поетичним життям простого народу, з її поетичними звичаями».

Контрольно-оцінювальний блок

Тестування

1. Укажіть справжнє прізвище Г. Квітки-Основ'яненка: **А Квітка**; Б Основ'яненко; В Основа; Г Конотопський.
2. Укажіть назву населеного пункту, де народився Г. Квітка-Основ'яненко: **А Харків**; Б село Основа на Харківщині; В Полтава; Г Чорнухи на Полтавщині.
3. Який творчий метод обрав Г. Квітка-Основ'яненко для написання першої української повісті «Маруся»? **А романтизм**; Б класицизм з орієнтацією на єдність часу, місця, дії; **В сентименталізм**; Г реалізм.

4. Визначте жанр твору «Маруся»: А сатирична повість; **Б сентиментально-реалістична повість**; В соціально-побутова повість; Г соціально-психологічна повість.
5. З якою метою письменник вводить у текст ліричні відступи? А щоб наблизити епічний твір до ліричного; Б щоб розпочати нову сюжетні лінію; В щоб дати портретну характеристику героям; **Г щоб виявити своє ставлення до героїв, створити певний настрій у творі.**
6. Визначте тему твору «Маруся»: А емансипація жінки; Б кохання зі щасливим завершенням; В соціально нерівне кохання; **Г трагічне кохання**; Д розповідь про звичайну сільську дівчину, що знайшла своє щастя.
7. Розв'язкою твору «Маруся» є: А хвороба Марусі; Б смерть Марусі; **В смерть Василя**; Г відмова Наума віддати Марусю заміж за Василя; Д одруження Василя і Марусі.
8. Герой повісті «Маруся» після смерті коханої стає: А ченцем; Б лікарем; В кріпаком; Г мандрівником; Д військовим.
9. Який художньо-виражальний засіб ужито в характеристиці Марусі - «веселенька, як весіння зіронька»? А антитеза; **Б порівняння**; В оксюморон; Г метафора; Д символ.
10. Укажіть жанр фольклору, який Г. Квітка-Основ'яненко використав під час змалювання обряду поховання Марусі: А дума; Б балада; В історична пісня; **Г голосіння**; Д легенда.
11. Установіть відповідність між фрагментом твору і художньо-виражальними засобами, використаними в ньому:
- 1 Маруся «невесела, мов у воду опущена»; Д
 2 «Марусенько, моя лебідочко, зіронько моя, рибочко, перепілочко!»; **В**
 3 «Ось рідесенький туманець пав на річечку»; Г
 4 «Казав пан, кожух дам, та слово його тепле»; **Б**
 5 «Хлопець гарний, ... чуб чепурний, ... очі веселенькі...» А
- А епітет; Б фразеологізм; В зменшено-пестливі слова; Г метафора; Д порівняння.
12. Розмістіть сюжетні компоненти твору «Маруся» в порядку їх розміщення у творі:
 А смерть Василя (**5**); Б сватання Василя до Марусі (**1**); В розмова Василя з Наумом Дротом щодо одруження (**2**); Г хвороба Марусі (**4**); Д Василь на заробітках (**3**).

Тема II

Література українського романтизму

Мета: ознайомитися з ідейно-художніми особливостями українського романтизму (поглиблення бачення розбіжності між ідеалом і дійсністю, зв'язок із національним рухом); ознайомитися із творчістю поетів-романтиків П. Гулака-Артемовського, Є. Гребінки, В. Забіли, М. Петренка; ознайомитися із творчістю М. Шашкевича. «Веснівка» зачинателя нової української літератури на західних землях М. Шашкевича, з'ясувати роль «Руської трійці» у національному духовному відродженні; усвідомити значення романтизму для нового етапу розвитку слов'янських літератур.

Очікувані результати:

вміти визначити головні мотиви поезій (П. Гулак-Артемівський «Рибалка», Є. Гребінка «Українська мелодія» В. Забіла «Соловей», М. Петренко «Небо»), прокоментувати їх у зв'язку з художніми особливостями і народнопісенною лірикою; знати про М. Шашкевича, про «Руську трійцю», про альманах «Русалка Дністрова»; вивчити напам'ять: одну з поезій (на вибір); усвідомити необхідність шанобливого ставлення до засад народної моралі й етики: працелюбності, щирості, любові й поваги до батьків, краси вірності в коханні.

Ключові поняття: романтизм, балада, романс.

Теоретичний блок

Романтизм — один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині та існував у літературі Європи й Америки в першій половині XIX ст. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. У художній творчості романтизм виявився в показі ідеального героя, його духовного світу та його ідеалів, заради яких він вступає в боротьбу.

Основною рисою романтизму є трагічне двоєвіття: герой усвідомлює недосконалість світу і людей, страждає від спілкування з ними і водночас бажає жити в цьому світі з цими недосконалими людьми, мріє бути ними зрозумілим і прийнятим.

У новій європейській літературі як цілком визначений, своєрідний творчий метод романтизм почав формуватися у творчості німецьких письменників (Й. В. Гете, Г. Гейне та ін.).

Ознаки напрямку: зображення виняткових людей у незвичайних обставинах; показ непересічних подій, найчастіше трагічних (таємничі вбивства, викрадання, чаклування, зрада, розлука тощо); наявність фантастики (фантастичні події, казкові герої, чудодійні предмети, надприродні обставини та ситуації); домінанта суб'єктивного над об'єктивним, прагнення не відтворити, а перетворити дійсність, потяг до висунення на перший план виняткового (в характерах і обставинах); ідеалізація патріархальних відносин; ліричний герой перебуває в гармонії з природою і природним життям; велика роль в усіх родах літератури національно-історичної тематики.

Тематична спрямованість: історичне минуле України з її демократичним укладом, козацькою вольницею; звитяжна боротьба проти зовнішніх ворогів; викриття й засудження пороків суспільного ладу (захист скривдженого люду, вираження глибокого співчуття йому).

Конфлікт — між людиною і суспільством. Відображення світу сильних почуттів героя, показ його винятковості, духовного благородства, здатності до подвигу і разом з тим викриття нікчемності, недосконалості існуючого укладу життя.

Основні герої романтичних творів — козак, зокрема запорожець, самовідданий захисник Батьківщини, та народні співці (кобзарі, лірники, бандуристи) — виразники дум і сподівань українського народу, творці й хранителі національної культури.

Поряд з образами реальних людей (козаків, гетьманів, селян, ремісників та інших) нерідко діяли міфічні — русалки, відьми, вовкулаки, упирі тощо. Усі романтичні герої високоморальні або ниці духом, надзвичайно вродливі або дуже потворні. Романтичні пейзажі також незвичайні, нерідко страшні: дикі гори, глибокі ущелини, страхітливі хащі, безкрайні пустелі, занедбані кладовища, розбурхане море, розбійницький стан, циганський табір, бушування стихій або надприродна тиша.

Літературні роди — лірика та ліро-епос. З фольклору в літературний вжиток були перенесені такі жанри, як пісня, дума, думка, балада, легенда, казка, з інших літератур — поема, елегія, романс, мадригал тощо. Під впливом історичних пісень і дум романтики створили новий різновид поеми — історико-героїчну.

Часові межі романтичного напрямку в українському літературному процесі охоплюють кінець 20-х — 40-ві рр. XIX ст. Першими творами, що започаткували новий напрям, були поезії П. Гулака-Артемівського «Рибалка» та Є. Гребінки «Човен». Але провідна роль належить так званій Харківській школі романтиків, — гуртку, засновником якого був професор І. Срезневський. У різний час у ньому брали участь такі викладачі та студенти університету: Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, О. Шпигоцький, П. Гулак-Артемівський, С. Писаревський, М. Петренко. Гуртківці писали не тільки романтичні художні твори, а й наукові розвідки з проблем історії та філології, збирали зразки фольклору, друкували їх окремими книжками, видавали журнали й альманахи.

До романтичного напрямку належить творчість і таких письменників, як О. Афанасьєв-Чужбинський, В. Забіла, О. Бодянський, П. Білецький-Носенко та ін. Найвищого розвитку романтизм досяг у ранній творчості Т. Шевченка.

Балада — невеличкий віршований твір, у якому розповідається про події та персонажів героїчного, історичного або фантастичного характеру.

Особливості балади як жанру: зображення однієї події з життя головного героя; висока емоційність; нетривалий час події, невелика кількість дійових осіб; стислість, малий обсяг; віршована форма.

Романс — невеликий за обсягом вірш переважно особистого (любовного) характеру та музичний твір сольного співу з інструментальним супроводом.

Практичний блок

Розподільно-цифровий диктант «Пізнай митця-романтика»

Завдання: заповнити таблицю «Митці-романтики», вносячи у графу номер того формулювання, яке відповідає одному з п'яти письменників

П. Гулак-Артемівський	Є. Гребінка	В. Забіла	М. Петренко	М. Шашкевич
5, 7, 10, 13, 17, 18, 24	2, 3, 9, 14, 16, 20, 22, 23	1, 4, 6, 15	8, 12, 19,	11, 21

1. Народився на хуторі Кукурівщина.
2. Виховувався нянею-кріпачкою.
3. Син поміщика.
4. Був другом Т. Шевченка, став прототипом героя повісті Шевченка «Капітанша».
5. Перший в українській літературі познайомив читачів з романтичним жанром балади.
6. Зі своїми селянами жив мирно. Їх взаємини охарактеризував Т. Шевченко: «Тут не було раба і володаря, а були рівноправні люди».
7. Службова кар'єра перешкождала подальшому розвитку творчості поета.

8. Народився у місті Слов'янську.
9. В останні роки життя розпочав готувати до видання зібрання своїх творів.
10. Кого мав на увазі П. Федченко, зазначаючи: «Чудове знання українського фольклору забезпечує успіх принципового художнього експерименту»?
11. Був одним із авторів альманаху «Русалка Дністрова».
12. Був причетний до діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
13. Мріяв створити словник української мови.
14. Брав безпосередню участь у викупі Т. Шевченка з кріпацької неволі.
15. Мав приємний голос, грав на бандурі.
16. Перекладач поеми О. Пушкіна «Полтава».
17. Сюжет твору — популярний у фольклорі багатьох народів.
18. Співробітник журналу «Украинский вестник».
19. Брав участь у Кримській війні.
20. За його сприяння видано «Кобзар» Т. Шевченка.
21. Разом із Головацьким і Вагілевичем заснував гурток «Руська трійця».
22. Чиновник комісії духовних училищ і водночас учитель.
23. Письменник, який увів у літературу жанр романсу, пісні, медитації.
24. Викладав французьку мову в Інституті шляхетних дівчат, польську — в університеті.

Вікторина «Романтична поезія»

Завдання: за наведеними тематичними рядками визначити назву твору і його автора.

1. О Боже мій милий! Що я наробила?! Дочку, як схотіла, із світу згубила. **Є. Гребінки**
«Українська мелодія»
2. Коли б мені крилля, орлячі ті крилля: / Я землю б покинув і на новосілля / Орлом бистрокрилим у небо пальнув / І в хмарах навіки од світа втонув! **М. Петренко «Небо»**
3. Твоя пісня дуже гарна, / Ти гарно й співаєш, / Ти, щасливий, спарувався / І гніздечко маєш!
В. Забіла «Соловей»
4. Личко зчорніє, / Головоньку склониш, / Листоньки зрониш,— / Жаль серцю буде.
М. Шашкевич «Веснівка»
5. Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти! / Хай лучче я буду весь вік дівувати
Є. Гребінка «Українська мелодія»
6. Чи то туга, чи то переполох, / Чи то коханнячко?.. / Не зна він,— а серце сумує!
П. Гулак-Артемівський «Рибалка»
7. Далекеє небо – моя сторона. **М. Петренко «Небо»**
8. Ти ж бачиш сам,— не скажеш: ні,— / Як сонечко і місяць червоненький / Хлюпочуться, у нас в воді на дні / І із води на світ виходять веселенькі! **П. Гулак-Артемівський «Рибалка»**
9. А в світі якеє життя сироті? / І горе, і нужду терпітимеш ти. **Є. Гребінка «Українська мелодія»**
10. Доню, голубко! / Жаль мені тебе, / Гарная любко; / Бо вихор свисне, / Мороз потисне...**М. Шашкевич «Веснівка»**
11. Бо долі ще змалку, здалося, нелюбий; / Я наймит у неї, хлопцюга приплудний; / Чужий я у долі, чужий у людей... **М. Петренко «Небо»**
12. Ти лети, співай тим людям, / Котрі веселяться; / Вони піснею твоєю / Будуть забавляться. **В. Забіла «Соловей»**

Контрольно-оцінювальний блок

Тестування

1. Епіграфом до поезії «Рибалка» Гулак-Артемівський дібрав слова з твору: а) Д. Байрона; б) О. Пушкіна; в) **Й. Гете**; г) Г. Гейне.
2. Героїня поезії «Рибалка» пропонує парубку: а) подружитися; б) **жити як брат із сестрою**; в) одружитися; г) викуп, аби він не ловив більше риби.

3. Поезія В. Забіли «Соловей» нагадує: а) трагедію; **б) музичний твір**; в) пейзажну картину; г) роман у віршах.
4. Вірш Забіли «Соловей» став народною піснею, музику до якої написав: а) М. Лисенко; б) М. Вербицький; в) М. Васильєв; г) **М. Глінка**.
5. З приводу чого дочка чинила опір матері в поезії Є. Гребінки «Українська мелодія»?
а) не хотіла їй допомагати обробляти городину; **б) відмовлялася виходити заміж за нелюба**;
в) бо вимушена була щодня ходити на панщину; г) оскільки не поважала її.
6. Епіграф до твору М. Петренка «Небо» містить поетичні рядки: а) О. Пушкіна;
б) О. Блока; в) В. Маяковського; г) **М. Лермонтова**.
7. Птах, на якого прагнув перетворитися герой поезії «Небо», щоб злетіти до неба:
а) голуб; б) ворон; в) жайворонок; г) **сокіл**.
8. Далекеє небо для ліричного героя поезії М. Петренка є а) відрадом і своєю стороною;
б) можливістю поспілкуватися з Богом; в) простором для думок; г) гарантією вічного спокою.
9. Герой поезії «Небо» М. Петренка у світі відчуває самотність через: а) непорозуміння з родинною;
б) власне сирітство; в) розлучення з коханою; г) переслідування владою.
10. Поезія «Веснівка» М. Шашкевича написана у формі: а) монологу; **б) діалогу**;
в) полілогу; г) медитації.
11. У творі М. Шашкевич намагався відобразити: а) красу весняної природи;
б) алегоричні образи; в) погодні умови, які характерні для ранньої весни; г) взаємостосунки між батьками і дітьми.
12. «Веснівка» належить до значної частини поезій М. Шашкевича, які: а) пробуджували в народі національну свідомість; **б) пройняті громадянською тугою в умовах національного і соціального гніту**; в) відображали негативні явища сучасної йому дійсності; г) відтворювали факти історичного минулого рідного краю.

Тема III

Микола Гоголь «Вечір проти Івана Купала»

Мета: ознайомитися із літературною діяльністю М. Гоголя, її значенням для української культури; прочитати оповідання «Вечір проти Івана Купала».

Очікувані результати:

знати біографію М. Гоголя, мати уявлення про його основні твори; розуміти місце творчості письменника на межі культур двох народів — українського й російського; розуміти культурно-історичні обставини, що впливали на мовний вибір письменника; знати думку Т. Шевченка про М. Гоголя;
знати зміст оповідання, пояснювати його зв'язок з фольклором, етичними уявленнями українського народу;
з'ясувати моральні мотиви твору і його ідейний зміст;
вміти визначати основне у сюжеті твору, формулювати провідну думку, виражену в ньому;
усвідомити, що Україна — країна визначних мистецьких талантів, які зробили великий внесок у культуру інших народів;
усвідомити, що чистота душі, остереження гріха – божий і людський заповіти.

Теоретичний блок

Микола Васильович Гоголь (1809–1852).

Народився письменник 1 квітня 1809 року, у родині дрібномаєтного шляхтича В. Гоголя-Яновського. У роду Яновських були і священники, і козацькі старшини. Раннє дитинство хлопчика минало у родовому маєтку в селі Василівка (Яновщина) на Полтавщині. Освіту хлопець здобував упродовж 1821–1828 рр. в елітній Ніжинській гімназії вищих наук — українському відповіднику столичного Царськосільського ліцею. Гоголь залишався собою: зачаровано вивчав світову літературу, мистецтво, вітчизняну історію, збирав фольклор, упорядковував словник української мови, придивлявся до народного побуту, звичаїв, традицій. Вирізнявся веселою, компанійською натурою, завжди вмів розсмішити однолітків чи захопити цікавою історією, грав комічні ролі в аматорському театрі.

Наслідуючи улюблених авторів (І. Котляревський, В. Трощинський, В. Капніст), М. Гоголь сам почав писати вірші, поеми, п'єсу, навіть повість. Користувався загальноприйнятою тоді в українських культурних колах літературною мовою — російською. А от жартівливі вірші, епіграми складав українською.

Завершивши навчання, Гоголь, як і тисячі інших здібних молодих українців, подався підкоряти столицю (Петербург). Перший петербурзький досвід виявився невдалим. 1829 року юний початківець видає під претензійним псевдонімом В. Алов поему «Ганц Кюхельgarten» — явне наслідування німецьких романтиків. І публіка, і критика сприйняли книжку скептично. Розчарований М. Гоголь скупив на останні копійки недопродані примірники і спалив їх. Після даремної спроби стати актором Микола змушений задовольнятися роботою дрібного чиновника по різних відомствах

Навчений гірким досвідом, письменник у «Вечорах на хуторі поблизу Диканьки», змалював добре відомий, рідний і дорогий його серцю український світ, спираючись на вітчизняну фольклорну й літературну традицію. Одразу після виходу «Вечорів...» він, ще зовсім молодий чоловік, став одним із найпопулярніших літераторів України та й усієї імперії.

На хвилі духовного піднесення М. Гоголь пише і видає (1835) продовження «Вечорів...» — збірку повістей «Миргород». У новій книзі автор розвинув і поглибив три основні теми попереднього циклу: духовно багата героїчна натура українського народу («Тарас Бульба»);

осмислення природи зла («Вій»); занепад української провідної верстви («Повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем», «Старосвітські поміщики»).

М. Гоголь не знайшов рівноваги між національним і загальнолюдським (християнським). Одним пожертвував заради іншого і цим обікрав свою душу. Очевидно, для самозаспокоєння придумав таку собі ілюзорну наднацію, надвітчизну — «Русь», що, на його думку, як матрешка, вміщала в себе і Україну, і Росію, і деякі інші слов'янські народи. Після «Миргорода» майстер ніби відвертається від України, натомість починає активно розробляти російські теми — у «Петербурзьких повістях» («Ніс», «Шинель», «Невський проспект», «Записки божевільного»), комедії «Ревізор», у поемі-романі «Мертві душі», інших творах.

Жорстоких цькувань зазнав митець з боку петербурзьких чиновників за твори «Ревізор» і «Мертві душі». Болісно переживаючи звинувачення, М. Гоголь тяжко занедужав 1836 року, виїхав за кордон, де пробув з перервами цілих 12 років (більшу частину часу — в сонячній, такій схожій на Україну Італії).

В останні роки життя М. Гоголь шукає власного притулку в релігії, відвідує і повертається в Росію 1848 року. З 1851 року мешкає у Москві, де і помирає 21 лютого 1852 року, знищивши всі свої папери.

На початку XX століття професор І. Мандельштам, аналізуючи стиль Гоголя, дійшов висновку, що мовою його душі була українська. Це виявляється не тільки в лексичі, а й навіть у синтаксисі,— думав він по-українськи, а потім, пишучи, перекладав російською.

«Із скарбів народних свят. Івана Купала»

У народному побуті в цей день відзначають найпоширеніше свято українців, що має назви: Купайло, Купало, Купайлиця, Іванів день. Це свято пов'язане з постійною датою, його відзначають у ніч з 23 на 24 червня за старим стилем або з 6 на 7 липня за новим. Це свято приурочене до надзвичайно важливої події: літнього сонцевороту, коли день починав зменшуватися, а ніч — збільшуватися.

Відносно того, хто ж такий Купайло, існує декілька припущень. Так, автор «Синопису» 1674 року вважав, що у давнину це було свято Купала, бога земних плодів, врожаю, добробуту та води. Український історик Я. Боровський вважає, що Купала — істота не чоловічої, а жіночої статі. На його думку, ця богиня Купала, могутність якої поширювалася на все, що виростало на полі язичника-хлібороба. Сучасні російські дослідники В. Іванов та В. Топоров вважають, що назва Купала походить від купати і кипіти — закипати, палко бажати будь-чого».

Вважалося, що саме з цього дня слід купатися, тому що Іоанн Хреститель повиганяв з води злих духів. Крім того, існувало вірування, що купатися на зорі цього дня корисно для здоров'я)

Характерна риса Купала — численні звичаї та перекази, пов'язані з рослинним світом. Так, існувало повір'я, що в ніч на Купала всі рослини та тварини одержують чародійну здатність розмовляти поміж собою, а дерева можуть навіть переходити з місця на місце.

Головним моментом свята було збирання цілющих трав та коріння, адже існувало давнє вірування, що всі чудодійні та цілющі трави розпускаються саме в ніч на Івана Купала, коли наступає літній сонцеворот і частину трав та квітів збирають удень, частину — вночі, а деякі — тільки до сходу сонця. Тільки вночі треба було зривати чарівну квітку папороті, яка стала центром уваги в іванівську ніч, адже саме з цією фантастичною квіткою скрізь були пов'язані перекази про скарби. Цю легенду художньо описав М. Гоголь у повісті «Вечір проти Івана Купала»)

Починалося свято з того, що вранці напередодні Купала дівчата йшли за травами й квітами для вінків. Серед трав обов'язково повинен бути полин як засіб проти русалок та

відьом. Обов'язковим атрибутом свята було купальське багаття, вогонь якого вважався священним, очищуючим, і здобути його, природа досягає свого найвищого розквіту. За традицією, треба було шляхом тертя дерева об дерево. Багаття це було ніби земною подобою сонця, і, щоб очиститися перед початком жнив, бути сильними та здоровими, хлопці та дівчата стрибали через нього.

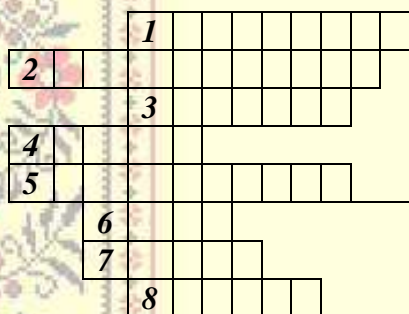
Пізніше це стало ще й засобом ворожіння: розійдуться руки юнака та дівчини над багаттям — не бути їм разом. Купання також вважалося цілительним, купались рано-вранці, тому що, за повір'ям, у цей день вранці купається сонце.

Важливою складовою частиною купальської обрядовості, пов'язаної з іншою творчою стихією — водою, були дівочі вінки. Розпитуючи воду про свою майбутню долю, вінки пускали по річці слідом за деревом. Загадували, звичайно, на женихів, на життя або смерть. У який бік пливе вінок — там і жених. Якщо вінок пливе рівно, спокійно, — сімейне життя дівчини буде благополучним. Якщо ж вінок перевертається або чіпляється за будь-що, життя буде важким. Потанув вінок — прикмета погана. А якщо він все-таки впливає, та ще й проти течії — прикмета добра. Коли на вінках горіли свічки — спостерігали за ними. Поганою прикметою було, якщо свічка згасне, той раніше помре.

Обов'язковою на Купала була також спільна вечера, саме тут, під деревами. Спеціальної їжі у це свято не було, готували яечню та млинці, вареники з товченим конопляним насінням та цибулею. Їжа була переважно пісною, оскільки Іванів день приходився на Петрів піст, який починався в день Усіх Святих та продовжувався декілька тижнів. Розговлялися лише у Петрів день)

Практичний блок

Кросворд за змістом оповідання

По вертикалі: 1. Бісівський чоловік. (**Басаврюк**)

По горизонталі: 1. Прізвище Петруся. (**Безрідний**) **2.** Історична особа, що згадується у творі. (**Сагайдачний**) **3.** Один із подарунків бісівського чоловіка дівчатам. (**Стрічки**) **4.** Предмет, за допомогою якого Корж намагався покарати Петруся. (**Нагай**) **5.** Жанр «Вечора проти...». (**Оповідання**) **6.** Куди зібрався вирушити коханий Пидорки, аби заробити грошей. (**Крим**) **7.** Організована в життєво правдоподібну картину система подій за участю певних персонажів. (**Сюжет**) **8.** Предмет, який визначив місце — схованку скарбу. (**Квітка**)

Аналіз твору за питаннями:

- Як ви розумієте поняття «фольклор»? З якою метою письменники використовують його елементи у творах художньої літератури?
- Що свідчить про обізнаність М. Гоголя в українському фольклорі?
- Якою вважає митець «нечисту силу»?

- Для чого у «Вечорах проти...» Микола Васильович, з одного боку, протиставляє її людям, а з іншого — намагається показати її негативний і пагубний вплив на суспільство?
- Як ви вважаєте, елементи казки додають твору романтичності? Наведіть переконливі аргументи.
- Вмотивуйте, чи можна ототожнити поняття «нечиста сила» і «злодіяння»?
- Через що зло сильніше за духовне, святе?
- У чому полягає доречність застосування у творі звичаїв і обрядів українського народу? Яким чином це допомагає відтворити реалії життя тогочасного суспільства?

Питання для опрацювання образів

- Хто такий Басаврюк?
- Коли вперше читач знайомиться на сторінках твору з «бісівським чоловіком»? Чому його так називав народ?
- Як він ставився до сільських дівчат? Чим пояснити його прагнення наділяти їх подарунками?
- Де найчастіше любляв перебувати Басаврюк? Чому?
- За яких обставин він вирішив допомогти Петрусью? Чи щирим було це його рішення? Відповідь обґрунтуйте.
- Яким чином і для чого нечестивець лякав людей і посміювався над ними?
- Чому мешканці села, отець Афанасій не могли впоратися із Басаврюком?
- Про що свідчить закінчення твору? Чи можна вважати Басаврюка за такого, який і досі продовжує хибну справу — здійснювати злочин руками людей, заволодівши їх душами?
- Як сам М. Гоголь ставиться до цього героя оповідання?
- Що дізнався читач про походження і соціальне становище Петруся?
- За яких обставин наймит вимушений залишити службу в Терентія Коржа?
- Як сталося так, що Петрусь зустрівся з Басаврюком?
- Що спонукало парубка погодитися на пропозицію «бісівського чоловіка»?
- Як ви ставитеся до злочину героя? Чи варто його за це покарати?
- Чому, отримавши золото, дружину, Петрусь не вважає себе щасливим, а нудиться світом?
- Яких змін зазнав герой у внутрішньому стані і зовнішності після укладання «угоди» з Басаврюком?
- Куди, на ваш погляд, зникає Петрусь наприкінці твору?
- Чи можемо ми звинуватити героя у його злочинних діях? Наведіть переконливі аргументи.
- З яким захопленням М. Гоголь зображує Пидорку, розповідаючи про її красу і привабливість?
- Чому для Пидорки є цінністю не гроші, а щирість почуттів коханого?
- Як дівчина сприймає бажання батька покарати Петруся і видати її заміж за багатого ляха?
- Яких страждань зазнала героїня, живучи разом із Петрусем? Що вона робила для того, аби бути з ним щасливою?
- Чому життя з коханим для неї стало нестерпним? Що змусило героїню залишити село і вирушити до Києва?
- Як ви вважаєте, через що Пидорка вирішила присвятити своє подальше життя службі в лаврі?

Творча робота: скласти сенкани з ключовими словами: М. Гоголь, Басаврюк, Пидорка, Петрусь.

Сенкан

Перший рядок – тема - одне слово (зазвичай займенник чи іменник), яке позначає об'єкт чи предмет, про який йтиметься.

Другий рядок - два слова (найчастіше прикметники), вони дають опис ознак та якостей вибраного в сенкані предмета чи об'єкта.

Третій рядок утворюється трьома дієсловами, що описують характерні дії предмета, об'єкта. Четвертий рядок - фраза із чотирьох слів, яка виражає особисте ставлення автора сенкану до описуваного предмета чи об'єкта.

П'ятий рядок - одне слово- підсумок, яке характеризує сутність предмета чи об'єкта.

Контрольно-оцінювальний блок

Тестування

1. М. Гоголь свій твір «Вечір проти...» називає: а) незвичайною подією; б) напівлегендою; в) видуманою пригодою; г) **бувальщиною**.
2. На початку «Вечорів...» М. Гоголь критикує: а) ледарів і брехунів; б) людей, які не відвідують церкви; **в) баришників і писак**; г) діяльність царського уряду.
3. Що означає фраза з твору «москаля везти»? а) збагатитися; **б) брехати**; в) втратити все, що здобуто впродовж життя; г) дорікати комусь про щось.
4. Про яких історичних осіб розповідав дід малому ще Хомі Григоровичу? а) І. Богуна і П. Дорошенка; **б) І. Підкову і П. Сагайдачного**; в) Б. Хмельницького й І. Мазепу; г) П. Полуботка та І. Сірка.
5. Що дарував Басаврюк дівчатам? **а) різноманітні стрічки**; б) різнокольорові хустки; в) парфуми; г) квіти.
6. Народне свято, під час якого домовились зустрітися Петрусь і Басаврюк: а) **Івана Купала**; б) Різдва; в) Покрова; г) Благовіщення.
7. З яким завданням необхідно було впоратись Петрусью вночі біля трьох пагорків? а) порохувати зірки на небі; б) запалити вогнище і приготувати для Басаврюка вечерю; **в) зірвати квітку папороті**; г) нарвати вовчих ягід.
8. Місце, де наймит за велінням «нечистої сили» віднайшов скарб: а) у себе на городі; б) під великим дубом на роздоріжжі; в) неподалік від Ведмежого яру; г) **де впала палаюча квітка**.
9. Щоб вважати себе щасливим, Петрусь, догоджаючи Басаврюку, зобов'язаний був: а) викрасти у Пидорки намисто; б) напитися крові людської; в) вбити батька коханої; **г) згубити Івася**.
10. Обряд, який згадується у творі після отримання наймитом грошей від відьмака: а) заручини; б) випікання короваю; в) сватання; **г) весілля**.
11. Яку думку висловлювали люди, дивлячись на життя Пидорки з Петрусем? а) «Не довго триватиме їх щастя»; **б) «Від чорта не буде добра»**; в) «Продався нечистому наймит, а тепер живе щасливо»; г) «Лихо не робить людей багатими».
12. Після того як з хати раптово зник Петро, замість червінців у мішках було виявлено: а) маленькі цвяхи; **б) черепки**; в) порожні пляшки з-під горілки; г) сиру землю.

Інтернет-джерела для самостійного опрацювання

1. Підручники та хрестоматії з української літератури: <http://pidruchnyk.com.ua/346-ukrayinska-literatura-avramenko-9-klas.html>

<http://pidruchnyk.com.ua/357-ukrayinska-literatura-tkachuk-sulima-smlyanska-9-klas.html>

http://pidru4nik.com/publ/9_klas/ukrajinska_literatura/ukrajinska_literatura_khrestomatija_9_klas_avramenko/145-1-0-147

2. Презентації:

«Романтизм»: <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/romantizm-v-ukrainskiy-literaturi-h-rokiv-hih-stolittya.html>

<http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/romantizm-v-ukrainskiy-literaturi.html>

<http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/literatura-ukrainskogo-romantizmu-markiyan-shashkevich-.html>

http://svitliteraturu.ucoz.ua/_ld/7/733_ezb.ppsx

Творчість Гоголя: <http://docme.ru/doc/437097/prezentac%D1%96ya-%D1%96z-vivchennya-tvorchost%D1%96-m.v.gogolya-na-temu-%C2%ABgog...>

Сентименталізм: <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/sentimentalizm0.html>

Творчість Квітки-Основ'яненка: <http://svitppt.com.ua/ukrainska-literatura/grigoriy-kvitkaosnovyanenko-povist-marusya.html>

<http://metodportal.net/system/files/mp/2013/11/22610/g.kvitka-osnovyanenko.ppt>

3. Екранізації: «Вечір перед Івана Купала» : <https://my-hit.org/film/19004/>

https://www.youtube.com/watch?v=KKO8As_3VIs

4. Музика: «Дивлюсь я на небо»

<http://mp3davalka.com/files/Дивлюсь%20я%20на%20небо%20укр%20романс/>

«Не щебечи, соловейко...»

<http://moymuz.com/mp3/%ED%E5+%F9%E5%E1%E5%F7%E8+%F1%EE%EB%EE%E2%E5%E9%EA%F3>